

«Я» в конкретних життєвих ситуаціях. Отже, психотерапія стане духовним завданням лише тоді, коли сам психотерапевт буде приділяти пильну увагу власним особистісним характеристикам, духовним цінностям і переконанням, адже вони обов'язково будуть проявлятися в його повсякденній практиці.

Очевидно, потребують подальшого уточнення окремі принципи психотерапевтичної роботи.

Література:

1. Агеев В. Осознание. Мастерство. Психотерапия? / В. Агеев, В. Лебедев. – СПб., 1997. – 130 с.
2. Архангородский М. Г. К вопросу о применении духовно ориентированной психотерапии в лечении пограничных нервно-психических расстройств. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.evgrafova.com/doc>.
3. Бадхен А. Новая психология и духовное измерение / А. Бадхен, В. Каган // Психотерапевтические тетради. / Под ред.: В. Кагана. – СПб.: Институт гармония, 1995. – Вып. 3 – 120 с.
4. Белорусов С. А. Психология духовности, веры и религии / С. А. Белорусов // Журнал практического психолога. – М., 1998. – № 6. – с. 2-43.
5. Курилович М. А. Повышение эффективности диалога в межличностном взаимодействии на основе интегративного подхода / М. А. Курилович // Журнал "Вестник интегративной психологии". – Ярославль, Москва, 2006. – № 6. – 316 с.
6. Минделл Эми. Духовное умение. Психотерапия как духовная практика / Пер. с англ. И. и Л. Романенко. / Эми Минделл. — М.: Независимая фирма "Класс", 1997. — 160 с.
7. Развитие психологического образования в духовных учебных заведениях Учебного комитета РПЦ: материалы семинара преподавателей Духовных школ Русской Православной Церкви, 01 ноября 2010 г. / Московская православная духовная академия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mpda.ru>.
8. Шеховцова Л. Ф. Влияние мировоззренческих установок на содержание деятельности и творчества основателей психотерапевтических школ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.donor.org.ua>.

Резюме. У статті висвітлено окремі аспекти проблеми духовного розвитку психотерапевта та особливостей впливу його світогляду, особистісних характеристик на тих, хто звертається до нього за професійною допомогою. **Ключові слова:** духовний розвиток, духовний вимір особистості, світогляд, духовна практика, духовні традиції, психотерапія, антропологічна модель.

Резюме. В статье освещены отдельные аспекты проблемы духовного развития психотерапевта и особенностей влияния его мировоззрения, личностных характеристик на тех, кто обращается к нему за профессиональной помощью. **Ключевые слова:** духовное развитие, духовное измерение личности, мировоззрение, духовная практика, духовные традиции, психотерапия, антропологическая модель.

© 2012

А.Е.Мелоян (м. Слав'янськ)
О.В.Дубинец (м. Нижний Новгород)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. У відповідності з Концепцією модернізації української освіти основними цілями професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, здібного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання.

Актуальність дослідження професійної компетентності спеціалістів сфери „людина-людина” в сучасних соціально-економічних умовах обумовлена розвитком ролі психологічних факторів в процесі професійної підготовки. Для підвищення якості професійної підготовки необхідне формування цілісності і системності суб'єкта професійної діяльності у відповідності з вимогами професії. У зв'язку з цим, актуальною є проблема професійної компетентності майбутніх психологів, їх психологічних знань, вмінь аналізувати проблемні ситуації, які виникають, вмінь взаємодіяти з людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз теоретичних досліджень професійної компетентності показав, що існують різні підходи щодо даного питання.

Компетентність розглядалась в рамках соціально – психологічного підходу Ю. М. Ємельяновим, Л. А. Петровською, Ю. М. Жуковим, В. Г. Лоос, Г. А. Ковальовим, Н. В. Гришиною, А. А. Кидрон, Ю.Ф. Майсурадзе, Л. І.

Берестовою, А. В. Євсєєвим та ін. Вони аналізували дане поняття в контексті управлінських взаємовідносин. Психолого - педагогічний підхід розроблявся в працях Ю. В. Варданян, Н. В. Кузьміної, Є. В. Попової, А. К. Маркової, М. І. Лук'янової та ін., які розглядали проблему професійної компетентності педагога в контексті навчання і виховання. У рамках загальнопсихологічного підходу В. Н. Дружинін, Н. В. Яковлева розглядали поняття психологічної компетентності стосовно рішення професійних задач. В рамках різноманітних підходів існують різні терміни для позначення компетентності: професійна, соціально – психологічна, комунікативна компетентність, психолого – педагогічна, соціальна компетентність, психологічна компетентність. Відповідно, розрізняється і зміст поняття компетентності в рамках різних трактувань. Деякі автори (Ю. Н. Ємельянов, 1985, Ю. М. Жуков, 1987) розглядають поняття „професійної комунікативної компетентності” як „ситуативну адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки”, інші визначають компетентність як комплексне багаторівневе особистісне утворення, сукупність комунікативних характеристик особистості, а також знань, умінь та навичок, що забезпечують регуляцію та протікання процесу навчання або сукупність професійних, комунікативних, особистісних якостей вчителя?, які дозволяють досягати якісних результатів (Н. М. Мельникова, 1992, О. В. Попова, 1996).

Професійна компетентність (ПК) визначається як інтегративне новоутворення, що розвивається в процесі професіоналізації суб'єкта діяльності (Н. С. Пряжников, 2002), як здібність аналізувати і самостійно вирішувати професійні проблеми (Б. В. Авво, 1999), як готовність спеціаліста конструктивно діяти (В. Г. Горб, 2000). Більшість авторів вважає ПК результативною характеристикою, що забезпечує необхідний рівень вирішення проблем в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для постановки основної проблеми нашого дослідження, уточнення методологічних позицій має значення осмислення змісту базових категорій для поняття професійна компетентність, таких, як компетентність і професійна компетентність.

Термін „компетентність” є похідним від слова „компетентний”, яке означає:

1. Той, що володіє компетенцією;
2. Обізнаний в даній галузі.

Компетентність в широкому розумінні трактується як „рівень сформованості загальнопрактичного досвіду суб'єкта, як рівень навченості соціальним та індивідуальним формам активності, які дозволяють індивіду в рамках своїх здібностей і статусу успішно функціонувати в суспільстві”.

Аналіз співвідношення понять компетентність і компетенція дозволяють зрозуміти, що дані поняття є взаємодоповнюючими та взаємообумовленими поняттями. Компетентна людина, яка не має повноважень (компетенції), не зможе в повній мірі і в соціально значимих аспектах її реалізувати. На цій основі у спеціаліста розвиваються передумови виникнення рольового конфлікту, який руйнівно впливає на людину і створює конфліктні ситуації і в групі, і в колективі. У зв'язку з цим, компетентність є основним якісним показником освітнього процесу у ВНЗ і, відповідно, її досягнення можна вважати педагогічною метою.

У літературі поняття „компетенція” має три основних значення:

- сукупність повноважень (прав і обов'язків закладу або особи);
- коло питань, в яких дана особа обізнана, має певний досвід;
- в природничих науках – адекватність, здібність до специфічної відповіді на подразнення.

Ю.Ф. Майсурадзе [3] розділив підходи щодо визначення компетентності на три групи:

1. Визначення компетентності як знання справи, знання науки управління;
2. Включення в зміст компетентності рівня освіти, досвіду роботи за спеціальністю, стаж роботи;
3. Розгляд компетентності у взаємозв'язку знань і способів реалізації їх на практиці.

В. С. Безрукова під компетентністю розуміє „володіння знаннями і вміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, думки”. Е. Ф. Зєєр і О. Н. Шахматова під професійною компетентністю розуміють сукупність професійних знань і вмінь, а також способів виконання професійної діяльності.

Гі Лефрансуа вважає, що „прагнення компетентності – природжена потреба у відчутті власної спроможності” [3], М. Н. Арцев [1] розвиває думку про те, що компетентність є психічним новоутворенням особистості, що виникає в ході освоєння діяльності (С.Г. Вершловський, 1987, Ю.Н. Кулюткін, 1987) і як реалізація функцій діяльності (В.Ю. Кричевський, 1987). Під компетентністю розуміють стійку здібність до діяльності (В.І. Юдін, 1996) і ситуативну категорію, яка виражається у готовності здійснення діяльності у ситуації (Ю.В. Фролов, 2005, Д.А. Махотін, 2000).

Таким чином, компетенції виступають в ролі потенційних професійних знань, умінь, навичок. Компетентність передбачає вміння реально використовувати компетенції у рішенні професійних задач.? Компетентність виступає як емпіричний критерій „дієспроможності” знань або компетенцій, їх змобілізованості для вирішення професійних задач.

У вітчизняній психології можна виділити ряд підходів, які розглядають проблему компетентності: соціально-психологічний, психолого-педагогічний, загальнопсихологічний.

Соціально-психологічний підхід (Ю.Н.Ємельянов, Л.А.Петровська, М.К.Кабардов, О.В.Арцишевська, Ю.М.Жуков, Н.В.Яковлева, В.Г.Лоос, Г.А.Ковальов, Н.В.Гришина, А.А.Кидрон, Ю.Ф.Майсурадзе), розглядає поняття компетентності у контексті соціальної взаємодії керівника з підлеглими. М. Кяерст [2] відзначає, що під час розкриття змісту компетентності виділяються різні компоненти: а) передумови компетентності (здібності, талант, знання); б) діяльність людини (праця) як процес (її опис, структура, характеристика, ознаки); в) результати діяльності (плоди праці, зміни в об'єктах діяльності).

Він приводить ряд дефініцій, що розкривають зміст компетентності:

Дефініція 1. Компетентність висловлює інтелектуальну відповідність особи тим задачам, рішення яких обов'язкове для працюючої у відповідній сфері людини.

Дефініція 2. Компетентність розкривається в кількості і якості задач, сформульованих і вирішених особою на його основній роботі.

Дефініція 3. Компетентність є одним з компонентів особистості або сукупності відомих властивостей особистості, що зумовлюють успіх у вирішенні основних задач.

Дефініція 4. Компетентність є системою відомих властивостей особистості, що висловлюються в результативності вирішення проблемних задач.

Дефініція 5. Компетентність є однією з властивостей прояву особистості, що характеризується ефективним рішенням проблем, які зустрічаються в сфері діяльності людини, які здійснюються в інтересах даної організації.

Аналіз наукової літератури показує, що вчені, які вивчають проблему компетентності, в своїх дослідженнях використовують як термін „професійна компетентність” (Б. Гершунський, Т. В. Добудько, А. К. Маркова), так і термін „педагогічна компетентність” (Л. М. Мітіна), так і обидва терміни (Н. Н. Лобанова). Іноді дані терміни об'єднуються за аналогією з професійно-педагогічною діяльністю: „професійно-педагогічна компетентність” (Ю. Н. Кулюткін, Г. С. Сухобська).

Професійна компетентність (ПК) визначається як інтегративне новоутворення, що розвивається в процесі професіоналізації суб'єкта діяльності (Н. С. Пряжников), як здібність до аналізу і самостійного рішення професійних проблем (Б.В. Авво), як готовність спеціаліста конструктивно діяти (В.Г. Горб). Більшість авторів вважає ПК результативною характеристикою, що забезпечує необхідний рівень вирішення проблем діяльності (І. Г. Климкович).

Незважаючи на те, що дослідженню ПК присвячена велика кількість робіт, в психологічній науці не спостерігається термінологічної єдності. Дане утворення вивчається в рамках таких понять, як „професіоналізм” („майстерність”), „кваліфікація”. В деяких дослідженнях поняття „компетентність” і „професіоналізм” ототожнюються. Так, Є. І. Рогов через професіоналізм визначає поняття педагогічної компетентності, А. А. Воротнікова [1] під ПК розуміє узагальнену комплексну характеристику професіоналізму, в працях С. А. Дружлов [4] дається характеристика визначення професіоналізму близьке за змістом компетентності: „здібність систематично, ефективно і надійно виконувати професійну діяльність в різних умовах”. Ми вважаємо, що об'єм поняття „компетентність” вужче поняття „професіоналізм”. Під останнім розуміється високий рівень виконання праці, що включає еталонні, нормативні вимоги професії до особистості і діяльності людини, в той час, як компетентність характеризує „реальний індивідуальний професіоналізм” людини.

Демин В. А. вважає, що професійна компетентність спеціаліста повинна складатися з таких компонентів, як моральний, пізнавально-творчий, інституціональний, комунікативний. У сучасній педагогічній науці і практиці є значна кількість підходів щодо морального виховання. На теперішній час для досягнення професійної компетентності спеціаліст повинен: 1. вміти рефлексувати особистісну аксеологічну систему; 2. вміти діагностувати систему ціннісних орієнтирів групи і виробляти індивідуальну траєкторію моральної поведінки; 3. вміти аналізувати загальнокультурну і професійну складову соціального середовища; 4. вміти проводити морально-правову оцінку подій і впливам соціальної дійсності.

Питанням розвитку творчості в процесі професійної підготовки присвячено багато педагогічних та психологічних досліджень. К. А. Альбуханова, В. А. Сластьонін вважають істотними ознаками професійної творчості наступне: використання нестандартних, оригінальних, оптимальних, раціональних прийомів, засобів і т. п. та їх створення; направленість, націленість, зосередженість суб'єкта професійної діяльності на пошук нового способу, прийому рішення виникаючих творчих спец. задач та їх реалізацію в професійній діяльності і т. д.

Комунікативний компонент професійної компетентності має на увазі вміння вести вербальний та невербальний обмін інформацією; відпрацьовувати стратегію, техніку взаємодії з людьми та організувати їх спільну діяльність для досягнення певних соціально-значимих цілей

Метою емпіричної частини дослідження є виявлення домінуючих особистісних характеристик, що впливають на розвиток професійної компетентності у студентів-психологів у процесі навчання у ВНЗ.

Проаналізувавши концептуальні підходи проблеми дослідження професійної компетентності, розвиток здібностей і потенціалів особистості в професійній підготовці, ми виділили п'ять особистісних якостей, які сприяють становленню професійної компетентності студентів-психологів, а саме: толерантність, креативність, комунікативність, соціально-психологічна адаптивність, стресостійкість.

Для діагностики загального рівня толерантності використовувався експрес-опитувальник "Індекс толерантності". Три субшкали опитувальника направлені на діагностику різних аспектів толерантності: етнічної, соціальної та особистісної. Розглядаючи отримані дані, ми можемо дійти висновку, що типовими для студентів-психологів є середні показники толерантності за всіма шкалами. Високий рівень виражений слабо і складає 11,5 % за показниками етнічної та соціальної толерантності, за особистісною – 15,4%, також він знижений і за загальною толерантністю (19,3%), що є тривожним симптомом. Практичний психолог сьогодні працює в мультикультурному, багатоконфесійному і соціально неоднорідному середовищі. Середні показники загальної толерантності виражають нечіткість професійної позиції і можуть знизити ефективність контакту в роботі з клієнтом.

Для вивчення рівня розвитку особистісної креативності ми використовували методику "Діагностика особистісної креативності" Е. Е. Тунік. Дана методика дозволяє оцінити чотири особливості творчої особистості: допитливість (Д), уяву (У), складність (С) і схильність до ризику (Р). Найбільша кількість досліджуваних показала вище середнього рівня розвитку креативності. Для цих досліджуваних характерною є відкритість до пізнання нового досвіду, складність рішень поставленої мети їх не лякає, однак вони свідомо уникають пошуку нових рішень і використовують апробовані способи та прийоми у рішенні задач.

Третя частина досліджуваних (30,8%) показала низький рівень загальної креативності, що складає достатньо високий відсоток досліджуваних. Їх характеризує невисока допитливість, при цьому уява виражена в середніх значеннях, що в сполученні з небажанням ризикувати і прагненням обходити складнощі може говорити про те, що третя частина студентів-психологів не бажають виходити за рамки стандартної оцінки ситуацій. В той час, коли професія сучасного психолога вимагає гнучкості і творчості. Високий рівень розвитку креативності не було виявлено.

Для вивчення рівня комунікативного розвитку ми використовували методику Т. Лірі "Квантифікація міжособистісних відносин і Я-концепція". Ми отримали наступні дані по групі, що досліджується: при яскраво вираженій І октанті (7,7%) діагностується потяг до домінантності (авторитарності, свержавторитарності) як захисної компенсаторної реакції, яка викликана невмінням використовувати такий тип поведінки, як поступливість. Як правило, для таких людей поступливість порівнюється зі слабкістю, проявити поступливість - означає проявити та відчуття слабкості. Цю ситуацію можна описати як проблему авторитету, потяг до авторитарності, влади як компенсації безсилля та відчуття провини. При яскраво вираженій V октанті (3,8 %) діагностується поступливість (сором'язливість, свержпокірність) як захисна компенсаторна реакція, викликана невмінням використовувати тип поведінки, представлений в протилежній октанті - домінуванні. Підкреслюючи власне безсилля, такі досліджувані іноді розігрують роль жертви, при чому, як правило, через деякі причини вони отримують від цього користь.

При яскраво вираженій VIII октанті (3,8%) діагностується надвеликодушність як захисна реакція по типу компенсації проти невміння користуватися здоровим скептицизмом. Така поведінка часто буває обумовлена попереднім травматичним (можливо, дитячим) досвідом. Потрапивши в ситуацію "нечуйності" або навіть зради, не маючи можливості впоратися з цією ситуацією, людина ніби дає собі установку не потрапляти в таке становище і реалізує її шляхом прояву надчуйності по відношенню до людей, при чому до всіх, а енергія скептицизму, що допомагає диференційовано підходити до кожної ситуації, зникає у несвідомому. В поведінці це може проявлятися як невміння сказати "ні" у відповідь на неадекватне прохання, бажання вирішувати чужі задачі і проблеми не на користь власним справам. В будь-якому випадку рішення своїх задач, самореалізація відкладається, людина зайнята сверждопомогою іншим.

Цю ситуацію можна описати як проблему хворобливого ставлення до думки інших; придушене відчуття власної значущості, недовіра і підозрілість до оточуючих призводить до потягу допомагати і співчувати оточуючим. Такі стратегії поведінки недопустимі в діяльності психолога.

Для визначення рівня соціально-психологічної адаптації ми використовували «Шкалу соціально-психологічної адаптованості» (СПА). В цілому, студенти-психологи показали перевагу високих рівнів по всім шкалам соціально-психологічної адаптації. Найбільше вираженим є високий рівень по шкалах прийняття інших (76,9%) та самосприйняття (77%), що забезпечує функціональність психолога в професії.

Для визначення рівня стресостійкості досліджуваних нами була використана методика «Діагностика стресостійкості». Можна сказати, що сукупність особистісних якостей, що дозволяють досліджуваному переносити стрес, сформовані недостатньо. Значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження, обумовлені

особливостями професійної діяльності, можуть призвести до емоційного дискомфорту або зриву, що знижує психологічну безпеку професійної діяльності, і може призвести до шкідливих наслідків як для оточуючих, так і для свого здоров'я.

Високий рівень стесостійкості не було виявлено у нашій виборці, тому виникає питання про необхідність розвивати цю якість в процесі психологічної освіти.

Далі ми використовували кореляційний аналіз для вивчення взаємозв'язків в структурі визначених нами професійнозначущих особистісних якостей у студентів-психологів. Виявленні прямопропорційні значимі зв'язки між авторитарністю (домінуванням), егоїстичністю і агресивністю. В той же час можливі різні варіанти актуалізацій цього взаємозв'язку. З одного боку, агресивний стан може викликати егоцентризм і авторитарність як психологічні захисти, з другого боку, домінантна, авторитарна позиція може нести в собі агресивні та егоїстичні ноти в поведінці майбутнього психолога. В результаті кореляційного аналізу була виявлена пряма значима залежність між толерантністю, соціально - психологічною адаптивністю і стресостійкістю (відповідно $r_{xy}=0,78$; $r_{yx}=0,56$; $r_{xy}=0,77$; при $p<0,01$). Прояв терпимості до чужого способу життя, поведінки, почуттів, вірувань підвищує рівень стресостійкості і соціальної адаптації в професійній діяльності. Було виявлено значимий зворотній зв'язок між показниками креативності, толерантності і проявом агресивної поведінки в міжособистісних стосунках (відповідно $r_{xy}=-0,58$; $r_{yx}=-0,49$; при $p<0,01$). При прояві дружелюбності в стосунках студенти - психологи демонструють більш адаптивні форми поведінки ($r_{xy}=0,67$; при $p<0,01$). Негативний вплив на стресостійкість майбутніх психологів має прояв залежності і відчуженості по відношенню до світу ($r_{xy}=-0,45$; при $p<0,01$).

Узагальнюючи отримані результати ми можемо стверджувати, що кореляційний аналіз показав істотно значимий зв'язок між виділеними нами особистісними якостями студентів-психологів, необхідних для розвитку їх професійної компетентності.

На основі експериментального дослідження ми можемо стверджувати, що важливою характеристикою професійного розвитку студентів – психологів є становлення їх професійної компетентності (ПК), що представляє собою складноорганізовану динамічну систему інтегрованих особистісних характеристик. Для формування професійної компетентності необхідним є розвиток таких особистісних якостей, як толерантність, креативність, соціально-психологічна адаптивність, комунікативність та стресостійкість.

Література

- 1.Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды. //В. А. Демин //Стандарты и мониторинг в образовании// – 2000 г. - №4 – с. 34-42.
- 2.Кяэрт М. Рассмотрение компетентности в психологической концепции совершенствования управления производственной организацией.// Актуальные проблемы психологии труда. Тарту, 1980. С. 45-67.
- 3.Майсурадзе Ю.Ф. Роль образования в повышении компетентности руководящих кадров.// Научное управление обществом. М., 1976, Вып.10. С. 277-298.
- 4.Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях.// Вопросы психологии, 1997г., №4, с.28-30.

Резюме. В статье рассматриваются основные подходы к проблеме профессиональной компетентности в современных психолого- педагогических исследованиях. На основе экспериментального исследования выделяются основные личностные качества, необходимые для формирования профессиональной компетентности у студентов- психологов.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, социально-психологическая компетентность.

Резюме. У статті розглядаються основні підходи до проблеми професійної компетентності в сучасних психолого- педагогічних дослідженнях. На основі експериментального дослідження виділяються основні особистісні якості, необхідні для формування професійної компетентності у студентів- психологів.

Ключові слова: компетенція, професійна компетентність, педагогічна компетентність, соціально-психологічна компетентність.

ЕМПАТІЙНІСТЬ ПСИХОЛОГА В РУСЛІ АСПН

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни у системі професійної освіти. "Наше сьогодення вимагає від національної вищої школи взагалі і від кожного навчального закладу, спираючись на кращі традиції і досягнення професійної освіти та психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки і